

ТАРЫХ ИЛИМДЕРИ
ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ
HISTORICAL SCIENCES

Канназарова Б.У.

СОГДУЛУК КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТУУ КИЙИМДЕРИ

Канназарова Б.У.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ТРАДИЦИОННАЯ ОДЕЖДА СОГДИЙСКИХ КЫРГЫЗОВ

B.U. Kannazarova

NATIONAL TRADITIONAL CLOTHES OF SOGDIAN KYRGYZ

УДК: 39

Бул макала Тажик Республикасынын Согд областында жашаган кыргыздардын салттуу кийимдери жөнүндө автордун талаа материалдарынын негизинде жазылды.

Негизги сөздөр: чапан, топу, салт, кемзир, маасы, көлөч.

В статье написано о национальной традиционной одежде кыргызов, проживающих в Согдийской области Республики Таджикистан на основе собранных материалов автора.

Ключевые слова: чапан, топу, традиция, камзол, ичиги, галош.

In an article written about the national traditional clothing from Kyrgyz living in Sughd oblast of the Republic of Tajikistan on the basis of the materials collected by the author.

Key words: chapan, topu, custom, kamzol, ichigi made, overshoes.

Кыргыздардын заттык маданиятында өзгөчө орунду ээлеген жана маанилүү буюмдардын бири кийим-кечелер болуп саналат. Кийимдердин негизинде кыргыздардын кандай шарттарда жашагандыгын баамдай алабыз. Кыргыздардын жана ага коңшу жашаган казак, өзбек, тажик элдеринин кийимдери узак мезгилдер бою өнүгүп, өзгөрүп олтуруп калыптанган. Ар бир эл өздөрүнө тиешелүү кол өнөрчүлүктү өздөштүрүп, алардын негизинде пайда болгон кийим-кечелердин түрлөрүн муундан-муунга мурас түрүндө берип келген. Алардын бардык түрлөрү салттуу маданияттын негизинде пайда болуп, улут ичинде өкүм сүрүп ошону менен бирге канатташ элдерге да жалпы түрдө болбосо да айрымдар тамыр жайып баштаган. Улут аралык кийимдердин аралашуусу менен ар бир элде аймактык айырмачылыктар пайда болгон. Кийимдердин калыптанышы жана таралышы ар кандай жолдор аркылуу жүрүп дайыма өнүгүп, өзгөрүлүп турган. Алар күнүмдүк тиричиликке ылайык керектелип жалпы түрдө кийилишине карай өнүккөн. Кийимдерди тигүү кайсыл элде болбосун аялдар тарабынан даярдалып келген [1. 6-бет].

Тажик Республикасынын Согду областында жашаган кыргыздардын салттык кийимдерине өзбек, тажик элдердин ортосундагы этно-маданий байланыштарды байкаса болот. Кыргыздардын кийими

ислам дининин принциптерине шайкеш келет. Башкача айтканда узун жана денесин толук жапкан кийимдерди кийишет.

Кыргыздардын басымдуу бөлүгү айыл-кыштактарда жашап, негизинен дыйканчылык, багбанчылык, кошумча мал чарбачылыгы менен алектенишет. Дыйканчылыкта пахта, буудай, пияз, сабиз, түрп, жүгөрү, багбанчылыкта өрүк, мал чарбачылыгында уй, кой өндүрүү менен алектенишет. Алардын кийимдери ошол аймактын климатына, турмуш-шартына ылайыкташтырылган.

Согдулук кыргыздардын кийим-кечеси күндөлүк, майрамдык, салттык жана аза күтүү болуп бөлүнөт. Күндөлүк кийимдерине масы-көлөч, жоолук, кең бүрмөлүү көйнөк, жакасы жок тон (чапан), майрамдык жана салттык кийимдерге атлас, бархыт (пом бархыт) көйнөк, саймалуу топу, тон ж.б., ал эми аза күтүү кийимдери көк түстөн тигилип, аны каза болгон адамдын үй-бүлөсү, жакын туугандары айрыкча аялдары кийишкен. Аза күтүү бир жылга созулуп башка түстөгү кийимдерди кийүүгө тыюу салынат [АТМ:1]. Кыргыздын салттуу кийимдеринин кээ бирлерине токтолуп кетсек.

Жоолук – Согдулук кыргыздарда жоолук кийимдердин ичинен эң маанилүүсү болуп, аялдардын баш кийими катары эсептелет. Жоолукту көбүнчө турмушка чыккан жаш келиндер, орто жаштагы жана улгайган байбичелер салынышат. Жоолукту өзбек, тажик элдери да колдонуп келишет. Жоолук чоң жана кичине көлөмдө болот. Жаш курактагы келиндер үчүн бир гана орточо көлөмдөгү жоолуктар колдонулса, улгайган байбичелер орточо жоолуктун сыртынан чоң жоолуктарды бош түрүндө жабып жүрүшөт. Жоолуктун жасалышынан салынып жүргөн аялдын социалдык абалы байкалган. Жаш курактагылар жоолукту салынганда чекесин жаап тургандай кылып, башына ороп эки учун артынан байлап далысына түшүрүп коюшат.

Көйнөк – Аялдын кийимдери узун жана кенен тигилген көйнөктөрдөн, кызыл ашыкка чейин узун тигилип, бели ычкыр менен байланган ыштан-дамбалдардан турат. Дамбалдын багалеге бүйүрүлүп, оймо түшүрүлгөн жээк менен бастырылган. Көйнөктөрдүн даярдалышы кездеменин аялдардын жаш ку-

рагына жараша болот. Кызыл, сары түстөгү кийимдерди жаш кыз-келиндер кийишет. Күнүмдүк үй тиричилигинде көйнөктөрдү жөнөкөй даярдашып, майрамдарга арналган кийимдери кымбат баалуу кездемеден кийишкен. Бугунку күнгө чейин аялдар бархыт, помбархыт кездемелерин баалап андан кийилген көйнөктөрдү аш-тойлордо, майрамдарда кийип келишет. Көйнөктөрдүн кездемелери ар кандай аталыштар менен айтылып келет. Мисалы: атлас, бархыт, пом бархыт, шайы, парча, шакар септи, гүл пари, сүл пари, ыштапыл ж.б. Кымбат баалуу тигилгенин кадырлап, улам кийинки муунга табериктеп өткөрүп беришкен [АТМ:2].

Чапан – эркектердин кийими эсептелип, чапанды жылдын суук мезгилдеринде кийишет. Чапанды тигүүдө сырткы бетине кара түстөгү “сандип” кездемесинен, ичинен жука жана жумшак чыт же сатин колдонулган. Ичине пахта салып капташат. Мындай тигилиши жазгы, күзгү суукту өткөрбөй жылуулукту берген. Чапан эркектердин кеңири колдонулган кийими. Кыргыздар уул үйлөгөндө же башка аш-тойлордо сөзүз сарпай иретинде эркектерге чапан кийгишишет [АТМ:3].

Кемзир (камзур) – кемзир чапан түрүндө бычылып, этек жеңинин алынып салынышы менен айырмаланат. Кемзирди көпчүлүк учурда аял жана эркектин кийими катарында кийиле берет. Кийимди жылдын жылуу мезгилинде чапандан кийин кийишет. Кемзир жаш курагына карап кыз-келиндер кызыл, жашыл түстөгү кемзирлерди кийишсе, жашы улуулары кара түстөгү кемзирлерди кийишет.

Топу – кыргыздар колдонуп келген эркектердин баш кийими. Эгемендүүлүккө чейин тажик элинин топусун кеңир колдонуп келген болсо, азыр көпчүлүгү айрыкча Исфара, Канибадам райондорунда жашаган кыргыздар кийизден жасалган кыргыз топуларын кийишет [АТМ:4].

Маасы – өкчөсү жок, эркектер чулгоо ороп кепич менен кийүүчү жеңил бут кийим. Маасыны азыркы күндө аялдар да, эркектер да кеңири колдонуп келет. Маасы бутту жылуу кармап бутка суук өтүүдөн сактайт.

Көлөч – кыргыздардын бардык аймагында эркектер жана аялдар тарабынан кеңири колдонулган бут кийим. Көлөчтү маасынын сыртынан кийилет. Бул бут кийим бирдей формада эч кандай кооздугу жок жасалып, кичинекей кыз баладан тартып, улгайган байбиче, карыяларга чейин колдонушат [АТМ:5].

Тажик Республикасынын Согд областында жашаган кыргыздардын кийим-кечесинде байыркы ата-бабалардан сакталып калган кийимдердин жана замандын талабына ылайык нормалардын жана өзбек, тажик элдеринин таасиринин астында жаңыланып,

өзгөрүлүп уланып келе жаткандыгын байкаса болот.

Тиркемелер:

Сүрөт 1. Улгайган адамдардын кийимдери (Исфара району Данахол айылы)

Сүрөт 2. Чапан.

Сүрөт 3. Маасы.

Адабияттар:

1. Момунбаева Назира, Түштүк кыргыздардын салтуу кийимдери. - Б., 2014. - 198-бет.
2. Кыргыздар. - Бишкек, 2011.
3. Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Тажикстана и Узбекистана. - Москва, 1976.
4. Рахимов Ф. Куркатлик чавондозлар, Спитамен. – 2014.
5. Мадаминов Г., Саттаров С., Жороев М., Каримов Ж., Лейлек тарыхы. - Бишкек, 2014.
6. Маьмуров Э. Кадрият, Спитамен. - 2014ж.

Маалымат бергендер:

1. Байназарова (Боронбаева) Хафиза, Дж.Расулов району, Казнак айылы, 52 жашта, кесек (бөксө) уруусунан.
2. Жүнайдуллаева Хумарай, Спитамен району, Куркантик кыштагы, 78 жашта, кесек (чүчүк) уруусунан.
3. Туйчибоев Исмаилжон, Исфара району, Нурафшон поселкасы, 65 жашта, аваат (токмок) уруусу.
4. Жаманбаева Айкөл, Исфара району, Данахол айылы, 76 жашта, уруусу ават (токмок) уруусунан.
5. Сулайманова (Алиева) Тажиниса, Спитамен району, Каллахона айылы, 80 жашта, кесек (чүчүк) уруусунан.

Рецензент: к.и.н., доцент Курбанов А.Д.